

Evaluatie Green Deal Aardgasvrije Wijken

Eindrapport

19 november 2018

Annelies Dijkzeul

Frederique Uyterlinde

Anne Marit Popma

KWINK
GROEP

Inhoud

Samenvatting	3
1. Inleiding	5
1.1. Achtergrond en onderzoeksvraag	5
1.2. Leeswijzer	5
2. Opzet Green Deal	6
2.1. Doel, opzet en verwachtingen	6
2.2. Organisatie	7
3. Werkwijze en activiteiten	10
3.1. Hoe heeft kennisdeling plaatsgevonden?	10
3.2. Genereren van input op condities	13
3.3. Waar halen partijen verder hun kennis vandaan?	14
4. Wat zijn de resultaten?	15
4.1. Landelijke voortgang aardgasvrij?	15
4.2. Voortgang bij green deal-gemeenten	16
4.3. Bijdrage Green Deal aan voortgang	17
4.4. Conclusies	19
5. Input voor toekomst	22
5.1. Inhoud; welke vragen blijven nog over?	22
5.2. Vorm; hoe willen gemeenten leren?	23
Bijlage 1: Gesprekspartners	24

Samenvatting

In maart 2017 tekenden 31 gemeenten, 3 ministeries, VNG, IPO, betrokken netbeheerders en Netbeheer Nederland de Green Deal Aardgasvrije Wijken. De partijen spraken af gezamenlijk de ontwikkeling van aardgasvrije wijken te versnellen en formuleerden daarbij de volgende doelen:

1) De ontwikkeling van aardgasvrije wijken bespoedigen; 2) Als partijen gezamenlijk input genereren voor aanpassingen van de condities (wetgeving, financiering, draagvlak, planning en rollen en verantwoordelijkheden) en 3) Kennisdeling en -ontwikkeling.

Deze evaluatie geeft invulling aan de afspraak dat de uitvoering en werking van de Green Deal aan het eind van de looptijd (31 december 2018) zou worden geëvalueerd. De bevindingen in deze evaluatie zijn gebaseerd op (openbare) documenten en verslagen van stuurgroepvergaderingen die hebben plaatsgevonden binnen de Green Deal, en op meer dan 40 interviews met de Partijen en (een selectie van de) Partners uit de Green Deal.

Werkwijze en activiteiten

De Green Deal is volgens partijen effectief geweest in het ontsluiten van kennis en ervaringen via de **nieuwsbrief** en in **bijeenkomsten** op een aantal algemene, gemeenschappelijke onderwerpen, zoals financiering en aanbesteding.

Tegelijkertijd werd door veel partijen met name het onderlinge contact tussen gemeenten gewaardeerd, en hadden veel gemeenten behoefte aan meer maatwerk-kennisdeling. Maatwerk door vooral van elkaar te leren, en door kennis te delen over specifiekere vragen, met gemeenten die dezelfde vraag hebben en in eenzelfde fase zijn. Ook waren er volgens een groot aantal gesprekspartners te weinig bijeenkomsten in 2018.

Kennisdeling binnen de Green Deal zou **vraaggestuurd** verlopen. Een deel van de gemeenten heeft actief vragen gesteld en is tevreden over de wijze waarop hun individuele vragen zijn beantwoord. Een ander deel heeft dat niet gedaan, en vindt dat hun vragen en knelpunten niet actief zijn geïnventariseerd. Daar staat tegenover dat RVO bij alle partijen is langs geweest voor een gesprek (bij ongeveer de helft ook nog voor een tweede gesprek) waarin ook input is opgehaald. Blijkbaar is dit door partijen niet altijd zo ervaren. Overigens merken partijen ook op dat zijzelf, als Green Deal-ondertekenaar, een actievere houding kunnen en moeten innemen.

De Green Deal zou ook input genereren voor het **aanpassen van condities**. Knelpunten uit de praktijk zouden door de stuurgroep actief worden opgepakt. Veel gemeenten zijn teleurgesteld in de wijze waarop het Rijk deze knelpunten heeft opgepakt en hen hierover op de hoogte heeft gehouden. Wel is tijdens de looptijd van de Green Deal de Wet VET van kracht geworden, en daarmee de aansluitplicht komen te vervallen.

Resultaten

Hoewel er nog geen bestaande wijk daadwerkelijk van het gas af is, hebben partijen gedurende de looptijd van de Green Deal verschillende stappen gezet en resultaten bereikt; in de analyse en planvorming (warmteplannen, kansenskaarten, etc); in burgerparticipatie (huisbezoeken, een virtual reality app, campagnes, modelwoning, etc); rond financiering (marktverkenning, maatschappelijke kostenbatenanalyse, etc); en op het gebied van samenwerking met stakeholders (lokale deals). Ook hebben 21 Green Deal gemeenten een **proeftuinaanvraag** gedaan, waarvan 11 aanvragen zijn gehonoreerd.

Bijdrage Green Deal

Het is niet vast te stellen wat de precieze bijdrage is geweest van de Green Deal, en wat de bijdrage is geweest van andere ondersteuningsstructuren en

contextuele ontwikkelingen aan de voortgang bij Green Deal-partijen. Wel is duidelijk wat de Green Deal volgens partijen wel en niet heeft opgeleverd.

- **Wel opgeleverd:** Een bijdrage aan het onderlinge contact tussen gemeenten; meer inzicht in de problemen en uitdagingen van de transitie naar aardgasvrij; gevoel van 'steun in de rug' en drukmiddel richting gemeenteraad door de Green Deal als 'label'; een positief signaal richting lokale stakeholders, wat de regionale samenwerking versterkte en/of versnelde.
- **Niet opgeleverd:** Eenduidige antwoorden op vragen en knelpunten; concrete handvatten; aanpassing in de condities; bondgenootschap met het Rijk; zichtbaarheid van de Green Deal; het (belofde) Expertisecentrum Warmte is nog niet gerealiseerd.

Conclusies

We concluderen dat de effectiviteit van de Green Deal Aardgasvrije wijken vanuit twee perspectieven kan worden beoordeeld:

Uitgezoomd perspectief: De Green Deal heeft een effectieve bijdrage geleverd aan het creëren van bewustzijn, urgentie en inzicht bij gemeenten en lokale stakeholder in de uitdagingen van een complex en lange termijn transitieproces.

- Een impliciet doel was om een beweging op gang te brengen, om gezamenlijkheid en urgentie te creëren. Daarin is de Green Deal effectief geweest. Voor 2017 was de vraag *of* we van het aardgas af gaan, nu is alleen nog de vraag *hoe* we van het aardgas af gaan.
- Het is niet voor niets dat we als samenleving meer dan 30 jaar uittrekken voor de energietransitie. In dat tijdspad is een Green Deal, met een looptijd van 1,5 jaar een klein stapje aan het begin van de transitie. Het is en was niet reëel om te verwachten dat de benodigde condities zouden worden aangepast binnen de looptijd van de Green Deal. Dergelijke politieke en wetgevingstrajecten kosten veel tijd. Tegelijkertijd had de Green Deal, juist gegeven de complexiteit van de opgave, meer kunnen

betekenen wanneer deelnemende gemeenten, met name de verder gevorderde gemeenten, experimenteerruimte hadden gekregen van de Rijksoverheid.

Ingezoomd perspectief: Als het gaat om kennisdeling concluderen we dat de Green Deal voor een deel van de gemeenten effectief is geweest, en voor een ander deel onvoldoende heet opgeleverd waar op was gehoopt.

- De meerwaarde van de Green Deal voor gemeenten hangt sterk samen met de transitiefase waarin een gemeente zich bevindt (komt men kennis halen, of vooral brengen?) en de assertiviteit van gemeenten. Een behoefte aan onderlinge uitwisseling en leren van elkaar, en van gemeenten met gelijke vragen is echter een breed gedeelde behoefte. Op andere punten lopen wensen uiteen. Dat neemt niet weg dat er gedurende de looptijd van de Green Deal nog meer gezocht had kunnen worden naar vormen die aansluiten bij de breed gedeelde wensen.
- Ondanks dat het niet reëel was te verwachten dat condities al tijdens de looptijd van de Green Deal zouden worden aangepast, concluderen wij dat de communicatie hierover van het Rijk richting gemeenten beter kon. Gemeenten hebben in het Rijk een bondgenoot gemist. Een bondgenoot die aan de slag gaat met de knelpunten, en gemeenten actief op de hoogte houdt van de voortgang; hier staan we, wat is lastig, wat lukt niet, wat kun je verwachten?

Tot slot hebben we gevraagd op welke manier gemeenten in de toekomst zouden willen leren en hoe zij kennis en ervaringen willen delen. De volgende behoeften zijn door Green Deal-partijen uitgesproken:

- Één plaats waar de gemeente terecht kan met een vraag;
- Leren van elkaar, met gelijksoortige gemeenten en meer in de regio;
- Meer direct contact met het Rijk;
- Capaciteitsondersteuning (procesgeld) vanuit het Rijk zodat er tijd en ruimte vrijkomt bij de gemeente óm te leren.

1. Inleiding

In dit hoofdstuk lichten wij kort de aanleiding en achtergrond van deze evaluatie toe. Het hoofdstuk sluit af met een leeswijzer.

1.1. Achtergrond en onderzoeksvraag

Maart 2017 tekenden 31 gemeenten, 3 ministeries, de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG), het Interprovinciaal Overleg (IPO), betrokken netbeheerders en Netbeheer Nederland de Green Deal Aardgasvrije Wijken (hierna: de Green Deal). De partijen spraken af dat zij gezamenlijk de ontwikkeling van aardgasvrije wijken gaan versnellen. Dit zouden zij doen door input te leveren voor het aanpassen van de condities ten aanzien van: 1) wetgeving, 2) financieringsconstructies, 3) verantwoordelijkheden en bevoegdheden, 4) planning en richting van de aanpassingen en 5) draagvlak en eigenaarschap bij burgers voor de beoogde verandering.

Er zijn ook andere partijen die zich hebben gecommitteerd aan de Green Deal door zich aan te melden als partner. Dit aantal is gedurende de looptijd van de Green Deal gegroeid.

In de Green Deal is opgenomen dat partijen de uitvoering en werking van de Deal zullen evalueren. Uiterlijk twee maanden voor het eind van de Green Deal (31 december 2018) moet de evaluatie gereed zijn. De evaluatie dient ook input te verzamelen voor het Programma Aardgasvrije wijken van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK), dat officieel eind 2018 wordt gelanceerd.

1.2. Leeswijzer

De bevindingen in deze evaluatie zijn gebaseerd op (openbare) documenten, verslagen van gesprekken, bijeenkomsten en stuurgroepvergaderingen die hebben plaatsgevonden binnen de Green Deal, en op interviews met de Partijen, Partners en leden van de stuurgroep. Overkoepelend spreken we daarbij steeds over 'gesprekspartners', waar nodig specificeren we de beelden uit de interviews naar Partijen, Partners of naar leden van de stuurgroep van de Green Deal.

We hebben onze bevindingen als volgt ingedeeld:

- **Opzet;** De kaders, inhoudelijke scope/focus, opzet en inrichting van de Green Deal.
- **Proces (werkwijze/aanpak);** Wat is er gebeurd sinds maart 2017? Hoe waarden partijen en partners de activiteiten die zijn georganiseerd? Welke input hebben zij geleverd? Hoe was de inbreng van de partners? Waar halen partijen verder hun kennis vandaan?
- **Resultaten;** Wat is er sinds maart 2017 in de aardgasvrij transitie gebeurd? Waar staan partijen nu? Welke voortgang hebben zij geboekt? Welke contextuele ontwikkelingen zijn hierop van invloed geweest? Wat gaat goed en wat zijn nog knelpunten? Wat was de bijdrage van de Green Deal?
- **Aanbevelingen;** Wat zijn concrete aanbevelingen voor de opzet van de kennis-structuur die vanuit het Programma Aardgasvrije wijken zal worden opgezet?

Opzet

Proces

Resultaten

Aanbevelingen

2. Opzet Green Deal

In dit hoofdstuk bespreken we de opzet van de Green Deal. We gaan in op de doelen en afspraken in de Green Deal en de wijze waarop de coördinatie is ingericht. Daarbij lichten we steeds toe wat gesprekspartners (zie bijlage 1) van de Green Deal hierover hebben gezegd.

2.1. Doel, opzet en verwachtingen

Eind 2016 ontstond er vanuit een aantal gemeenten een behoefte om samen op te trekken in de transitie naar aardgasvrije wijken. Er was nog weinig ervaring met het aardgasvrij maken van wijken en er waren nog veel knelpunten en onduidelijkheden¹. De Green Deal zou gemeenten kunnen ondersteunen in het delen en ontwikkelen van kennis, en zou de transitie in versnelling kunnen brengen, zo was de gedachte.

De intentie was om met enkele grote gemeenten een Green Deal te sluiten, maar er bleek vanuit veel meer gemeenten belangstelling te zijn. De ministeries van Economische Zaken en Klimaat (EZK), Infrastructuur en Waterstaat (IenW) en BZK besloten dat op basis van de volgorde van aanmelding 30 gemeenten werden geselecteerd. Uiteindelijk zijn dit er 31 geworden. In totaal waren er 100 aanmeldingen.

¹ Zie: <https://www.rvo.nl/onderwerpen/duurzaam-ondernemen/duurzame-energie-opwekken/aardgasvrij/green-deal-aardgasvrije-wijken/green-deal-aardgasvrije-wijken>

Doel en afspraken Green Deal

De doelen van de Green Deal waren²:

1. **Ontwikkeling van aardgasvrije wijken bespoedigen** (H4); Uit de Deal-tekst: *“Gedurende de looptijd van deze Green Deal gaan Partijen aan de slag met de realisatie van aardgasvrije wijken. Zij doen dit samen met Partners, die zich actief verbinden aan de doelen die de Green Deal nastreeft en zich hiertoe inspannen, en eventuele andere stakeholders.”*
2. **Als partijen gezamenlijk input genereren voor aanpassing van de condities** (H3); Uit de Deal-tekst: *“Op basis van de ervaringen die in de wijkprocessen worden opgedaan kunnen de condities voor de warmtetransitie worden aangepast.”*
3. **Kennisdeling en -ontwikkeling** (H3). Uit de Deal-tekst: *“Deze Green Deal omvat de ontsluiting van kennis en ervaringen met betrekking tot de transitie naar een CO2-arme warmtevoorziening in bestaande bouw en nieuwbouw. De kennisdeling zal vraaggestuurd verlopen, hetgeen een actieve rol vereist van de Partijen in het ontsluiten van hun kennis en ervaringen alsmede het aangeven van hun kennisbehoeften.”*

In de Green Deal is vastgelegd dat de Deal op 31 december 2018 afloopt. Op basis van een evaluatie zou worden bepaald of een vervolg van de Green Deal wenselijk is.

Wat zeggen gesprekspartners hierover?

- Vanuit de deelnemende ministeries werd een Green Deal gezien als een instrument dat goed paste bij de behoeften van gemeenten en de beginfase van de transitie naar aardgasvrij. Een Green Deal stelt in staat om actief kennis op te halen en te delen. Ook zou het kunnen bijdragen aan het creëren van meer begrip; door de directe lijn tussen gemeenten

² Zie: <https://www.greendeals.nl/sites/default/files/uploads/2017/03/GD212-dealtekst-Aardgasvrije-Wijken.pdf>

en Rijksoverheid, zou het Rijk gemeenten beter op de hoogte kunnen houden van haar activiteiten. Zeker op het gebied van wetgeving is dat van waarde, omdat het aanpassen van wetgeving vaak een langdurig proces is en gemeenten niet of nauwelijks zicht hebben op dit proces.

- Redenen voor gemeenten om deel te nemen aan de Green Deal liepen uiteen. Er waren koplopers met specifieke vragen en problemen waar zij door hun deelname aan de Green Deal antwoorden of oplossingen voor hoopten te krijgen. Andere gemeenten begonnen pas net met het onderwerp aardgasvrij en wilden met name leren over de mogelijkheden. Ook waren er gemeenten die zich wilden optrekken aan koplopers.
- Verschillende gesprekspartners noemen dat zowel het selectieproces als de aankondiging van de Green Deal niet transparant waren. Er is geen officiële aankondiging gemaakt en daardoor was het bij lang niet alle gemeenten bekend dat er een Green Deal aankwam. Veel gesprekspartners geven aan dat zij per toeval hoorden dat dit zou gaan lopen. Hierdoor hebben sommige gemeenten de boot gemist en konden zij zich alleen aansluiten als partner. Ook merken gesprekspartners op dat in de selectie geen onderscheid is gemaakt tussen startende gemeenten en koplopers. Daarnaast is geen onderscheid gemaakt tussen gemeenten met plannen voor nieuwbouw en bestaande bouw. Hierdoor liepen de vragen en behoeften van gemeenten sterk uiteen. Sommige gesprekspartners vinden dat de selectie van deelnemers te breed was om effectief te kunnen leren.
- Gesprekspartners geven aan dat de vijf condities de voor hen relevante thema's zijn. Met name het belang van de condities wetgeving en financiering worden vaak benadrukt. Overigens was bij de meeste gesprekspartners niet bekend wat de precieze condities waren in deze Green Deal. Op de vraag 'of er nog condities ontbraken' werden de

volgende onderwerpen genoemd: afdwingbaarheid van keuzes door gemeenten, aandacht voor 'koppelkansen', communicatie, techniek en (bouw)innovatie.

- Volgens de meeste gesprekspartners is de looptijd van de Green Deal te kort; ruim anderhalf jaar, voor een transitie waar ruim 30 jaar voor is uitgetrokken. Veel gesprekspartners wisten niet dat de Green Deal eind 2018 alweer zou ophouden. De looptijd was volgens gesprekspartners te kort om grote stappen te kunnen zetten, en ook om antwoorden van het Rijk te krijgen.
- De Green Deal had volgens alle gesprekspartners ambitieuze doelstellingen. Dat heeft verwachtingen geschapt. Enerzijds had dit een stimulerend, motiverend en aanjagend effect. Het gaf wethouders en ambtenaren een drukmiddel richting de Raad en legitimatie van het beleid richting burgers ('We hebben ondertekend, dus we moeten er nu iets mee'). Volgens anderen hadden de verwachtingen bij deze doelen beter gemanaged kunnen worden; immers, van begin af aan was duidelijk dat veel knelpunten op 31 december 2018 nog niet zouden zijn weggenomen.

2.2. Organisatie

2.2.1. Stuurgroep

Er is een stuurgroep³ geformeerd bestaande uit vertegenwoordigers van de ministeries (BZK, EZK en IenM), Netbeheer Nederland, IPO, RVO en VNG. In de Green Deal staat hierover: "De stuurgroep komt eens per kwartaal bij elkaar, en bespreekt dan onderling de voortgang van uitvoering van de Green Deal en

³ De term 'stuurgroep' is de formele titel, zoals in de Green Deal tekst is opgenomen. De term is later vervangen door 'coördinatieoverleg'. We houden in deze rapportage de formele term 'stuurgroep' aan.

eventuele voorstellen voor verbetering.” De uitvoeringstaak, horende bij de centrale rol van de Rijksoverheid in het stroomlijnen en ontsluiten van kennis en expertise, is belegd bij de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO).

Wat zeggen gesprekspartners hierover?

- Gesprekspartners merken op dat er weinig budget en capaciteit (fte) voor de Green Deal is vrijgemaakt. Volgens sommigen past dit bij de aard van de Green Deal (het is een ‘deal’, geen uitvoeringsprogramma), sommige anderen misten, met name in de twee helft van de looptijd, een gevoel van urgentie in de stuurgroep. De stuurgroep benadrukt zelf dat in de beginperiode van de Green Deal de intensiteit van het overleg juist hoger lag dan de afgesproken frequentie van eens per kwartaal.
- Enkele leden van de stuurgroep merkten op dat het beperkte budget en capaciteit weinig ruimte boden om buiten de stuurgroepvergaderingen om nog een substantiële bijdrage te leveren aan het nakomen van de gemaakte afspraken uit de Green Deal. Ook voor de RVO geldt dat de beschikbare capaciteit (1 fte) eigenlijk te krap was om naar eigen tevredenheid invulling te geven aan de uitvoeringstaak die bij de RVO was belegd. Deze bestond onder meer uit het beantwoorden van vragen van gemeenten, het organiseren van bijeenkomsten, het onderhouden van de website, het kwalitatief monitoren van de voortgang bij gemeenten en het ondersteunen van de stuurgroep.
- Bij het ontbreken van duidelijke afspraken over verantwoordelijkheden, rollen, acties, budget en tijdsinzet, hing de inzet en de aanzwengelende rol van de stuurgroep volgens de leden sterk op het enthousiasme en de inzet van één persoon; de initiatiefnemer van de Green Deal vanuit het ministerie van EZK. Dit werkte in die periode goed, al was de rolverdeling tussen het ministerie van EZK en de RVO niet altijd even duidelijk. Na vertrek van deze persoon, halverwege de looptijd van de Green Deal, lekte de energie volgens de leden weg uit de stuurgroep. De voorbereidingen op het Programma Aardgasvrije Wijken (en de ‘proeftuin-aanvragen’)

vormen hier deels een verklaring voor. De focus vanuit het Rijk is daardoor begin 2018 verschoven van de Green Deal naar het Programma Aardgasvrije Wijken. Ook voor gemeenten geldt dat zij veel tijd (en prioriteit) hebben moeten steken in de proeftuin-aanvraag.

- Voor sommige gesprekspartners is onvoldoende duidelijk van wie de Green Deal nu precies was; van het ministerie van BZK of EZK? Daarmee hangt samen dat verschillende gesprekspartners niet goed begrijpen dat de Green Deal bij het ministerie van EZK lag, het onduidelijk is waarom de Green Deal niet wordt verlengd, en dat nu het Programma Aardgasvrije Wijken ineens bij het ministerie van BZK ligt. Gesprekspartners geven aan niet betrokken te zijn geweest in de aanloop naar het Programma Aardgasvrije Wijken. Sommige hadden hier graag beter over geïnformeerd willen worden. Er zijn gemeenten die ervaren dat zij eerst als koploper in de Green Deal werden gezien, maar dat nu niet meer zijn doordat zij geen onderdeel zijn van de Proeftuinen.

2.2.2. Partners van de Green Deal

Bij de Green Deal zijn ook partners betrokken. Zij zijn geen partij, maar hebben wel aangegeven zich actief te willen inzetten voor de doelen die de Green Deal nastreeft. Over de rol van partners stelt de Green Deal: *“Welke rol een Partner uiteindelijk vervult, zal afhangen van de lokale context en wensen en de mogelijkheden die de betreffende Partner heeft om de activiteiten onder de Green Deal te ondersteunen.”* Ook staat in de Green Deal: *“De Partners worden door Partijen in adviserende zin betrokken bij de voortgang van de Green Deal. De partners zullen agendaleden van de stuurgroep zijn en hebben in de stuurgroep adviesrecht. Partijen nodigen de Partners halfjaarlijks uit om voortgang en knelpunten van de Green Deal te bespreken en hun mogelijke bijdrage aan het oplossen hiervan.”*

Wat zeggen gesprekspartners hierover?

- Het was voor de meeste gesprekspartners onduidelijk wie de partners waren. Veel partners zijn onzichtbaar gebleven.
- Een ander punt wat met bovenstaande samenhangt is dat voor de meeste gesprekspartners het onderscheid tussen partijen en partners niet duidelijk was. Op bijeenkomsten was niet duidelijk wie partner en wie partij was.
- HIER Klimaatbureau en Platform31 zijn partners die bij veel gesprekspartners wel bekend waren. Zij zijn regelmatig genoemd en hebben bij verschillende gemeenten positief bijgedragen aan aardgasvrije wijken middels informatieve bijeenkomsten of samenwerkingsverbanden. Sommige gesprekspartners geven hierbij aan dat zij sowieso al met deze partners samenwerkten of dat de samenwerking niet via de Green Deal tot stand kwam.

3. Werkwijze en activiteiten

In dit hoofdstuk gaan we in op de werkwijze en activiteiten van de Green Deal. We bespreken hoe kennisdeling heeft plaatsgevonden en hoe gesprekspartners de activiteiten waarden. Vervolgens beschrijven we op welke wijze input is verzameld voor het aanpassen van de condities. Dit hoofdstuk sluit af met een overzicht van bronnen waar partijen naast de Green Deal hun informatie over aardgasvrije wijken vandaan halen. Wederom bespreken we telkens eerst wat vooraf is afgesproken en vervolgens wat gesprekspartners hierover over hebben gezegd.

3.1. Hoe heeft kennisdeling plaatsgevonden?

De Green Deal zegt hierover:

“De Green Deal omvat de ontsluiting van kennis en ervaringen met betrekking tot de transitie naar een CO2-arme warmtevoorziening in de bestaande bouw en nieuwbouw. De kennisdeling zal vraaggestuurd verlopen hetgeen een actieve rol vereist van de Partijen in het ontsluiten van hun kennis en ervaringen alsmede het aangeven van hun kennisbehoeften. De Rijksoverheid zal een centrale rol in het stroomlijnen en ontsluiten van kennis en expertise innemen, via de Rijksdienst voor ondernemend Nederland (RVO.nl) van EZ. Parallel aan deze Green Deal wordt in 2017 ook het Expertisecentrum Warmtetransitie ontwikkeld.”

3.1.1. Bijeenkomsten

In de periode maart 2017 tot en met november 2018 zijn negen bijeenkomsten georganiseerd vanuit de Green Deal, al dan niet in samenwerking met andere

partijen (zie tabel 1). De insteek van de RVO was hierbij om de thema's van de bijeenkomsten rechtstreeks te laten volgen uit de behoeften die werden opgehaald bij gemeenten.

Tabel 1. Overzicht bijeenkomsten Green Deal.

	Thema	Doelgroep	Aantal deelnemers
14 maart 2017	Startbijeenkomst	Partijen en partners	67 deelnemers
4 juli 2017	Werksessie businesscase	G4 gemeenten	11 deelnemers
24 oktober 2017	Werksessie financiering	Partijen en partners	17 deelnemers
16 november 2017	Sessie Nationaal warmtecongres: <i>Green Deal aardgasloze wijken, hoe maken we het concreet?</i>	Deelnemers warmtecongres	<i>Geen gegevens</i>
7 december 2017	Najaarsbijeenkomst	Partijen en partners	130 deelnemers
29 maart 2018	Wet Vet	Partijen en partners	50-60 deelnemers
19 juni 2018	Bijeenkomst aanbesteden	Partijen en partners	>80 deelnemers
9 juli 2018	Expertmeeting communicatie en participatie	Partners	11 deelnemers
8 november 2018	Sessie Nationaal warmtecongres	Deelnemers warmtecongres	<i>Nog niet bekend</i>

Wat zeggen gesprekspartners hierover?

- Wat vonden gesprekspartners goed aan de bijeenkomsten?
 - De bijeenkomsten waren inhoudelijk goed georganiseerd;
 - De thema's van de bijeenkomsten sloten goed aan op de vragen waar partijen mee bezig waren;

- De presentaties waren over het algemeen erg informatief;
- De bijeenkomsten hadden een waardevolle netwerkfunctie.
- Waar zijn gesprekspartners kritisch op?
 - Volgens een groot aantal gesprekspartners zijn er, met name in het laatste jaar, te weinig bijeenkomsten geweest; in 2017 is een aantal waardevolle bijeenkomsten georganiseerd, maar in 2018 waren dit er volgens gesprekspartners een stuk minder.
 - De bijeenkomsten waren te breed ingestoken, doordat veel ongelijksoortige gemeenten deelnamen tijdens. De sessies bleven daardoor vaak hangen op het niveau van 'peptalk', 'algemeenheden' en weinig verdieping.
 - Bijeenkomsten waren informatief, maar er was weinig interactie tijdens de presentaties.
- Wat waren redenen voor gesprekspartners om niet deel te nemen aan bijeenkomsten?
 - Sommige gesprekspartners hadden de verwachting onvoldoende op de bijeenkomsten te kunnen halen. Dit gold met name voor de koploper gemeenten;
 - Veel gesprekspartners gaven aan niet te zijn gegaan door gebrek aan tijd. Dit hing voor verschillende gemeenten samen met het feit dat de bijeenkomsten in de Randstad plaatsvonden: zij vonden de reistijd te lang en hadden graag een sub-bijeenkomst op regioniveau gehad;
 - Veel gemeenten gaven aan behoefte te hebben aan maatwerk-contact en niet aan algemene presentaties. Maatwerk-contact hadden ze graag gehad met het ministerie van EZK, maar ook met gemeenten die tegen dezelfde vragen aanlopen;
 - Enkele gesprekspartners hadden liever kortere werksessies in plaats van lange middagen luisteren.

3.1.2. Nieuwsbrieven

Vanaf mei 2017 zijn er maandelijks nieuwsbrieven verstuurd, 17 nieuwsbrieven in totaal. Hierin werden updates gegeven over belangrijke ontwikkelingen op het

gebied van aardgasvrije wijken, zoals bijvoorbeeld de Wet VET. Ook werd gedeeld waar en wanneer relevante bijeenkomsten van Green Deal partners zouden plaatsvinden. Verder werden *best practices* van gemeenten voor het voetlicht gebracht. De nieuwsbrief werd alleen verstuurd aan de partijen en partners uit de Green Deal.

Wat zeggen gesprekspartners hierover?

- Wat vonden gesprekspartners goed aan de nieuwsbrief?
 - De nieuwsbrief werd door de meeste gesprekspartners als nuttig ervaren, zowel wat betreft kennisdeling als de communicatie over welke activiteiten rond aardgasvrij wanneer werden georganiseerd.
 - De nieuwsbrief-mailinggroep bood voor gesprekspartners tevens de mogelijkheid om onderling contact met elkaar op te nemen en dit werd ook door verschillende gemeenten gedaan.
 - De nieuwsbrief werd door verschillende gesprekspartners gebruikt om vragen uit de Raad of het College te beantwoorden of om hen te informeren.
 - Een aantal gesprekspartners vond het prettig dat de nieuwsbrief alleen naar de partijen en partners van de Green Deal werd gestuurd. Deze exclusiviteit droeg bij aan een gemeenschapsgevoel en gaf erkenning aan de rol als koploper.
- Waar zijn gesprekspartners kritisch op?
 - Veel gesprekspartners gaven aan dat zij terugkoppeling vanuit het Rijk hebben gemist gedurende de looptijd van de Green Deal. Daarmee bedoelen gesprekspartners: het was voor hen niet duidelijk of er iets met hun input of knelpunten werd gedaan bij de ministeries. Ook was het voor hen niet duidelijk hoe het proces met betrekking tot het maken van relevante wet- en regelgeving zich binnen de ministeries precies voltrok; wat is de voortgang? hoe helpt de input uit de Green Deal daarbij? wat is lastig? en wat kunnen jullie verwachten? Voor de

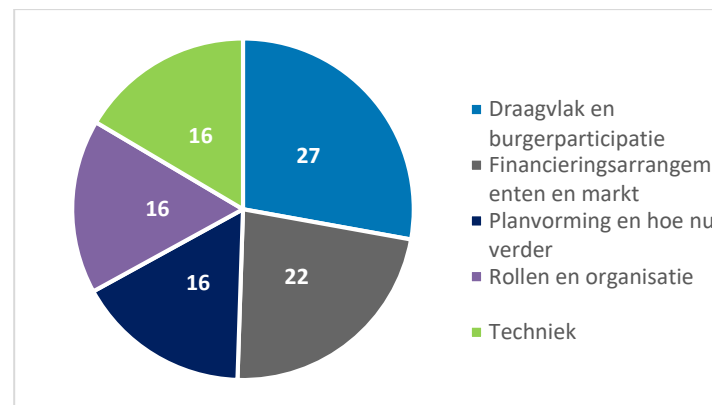
Wet Vet gold dit niet/minder, aangezien daarover een bijeenkomst is geweest.

- Sommige gesprekspartners gaven aan dat het hen had geholpen als ze persoonlijk (in plaats van via een algemene oproep per email⁴) en op een gericht thema waren uitgenodigd voor het aanleveren van input voor de nieuwsbrief.

3.1.3. Vraaggestuurde werkwijze

Kennisdeling binnen de Green Deal zou vraaggestuurd verlopen. Dit vraagt om een actieve rol van de partijen in het ontsluiten van hun kennis en ervaringen alsmede het aangeven van hun kennisbehoeften. De RVO zou een centrale rol in het stroomlijnen van ontsluiten van kennis en expertise innemen. De werkwijze van de RVO was erop gericht vragen die bij partijen leven te adresseren in bijeenkomsten. De vragen en leerbehoeften van gemeenten zijn opgehaald in interviews met gemeenten. Bij de start van de Green Deal zijn alle partij gemeenten geïnterviewd en 14 gemeenten zijn na één jaar nogmaals geïnterviewd. Vanwege capaciteitsgebrek zijn niet alle partijen in de tweede ronde geïnterviewd. Hiernaast stond de RVO ook open voor individuele vragen vanuit gemeenten. Voor de vragen die binnenkwamen beoordeelde de RVO aan welke ministerie de vraag was gericht en legde deze vraag vervolgens ook aan het desbetreffende ministerie voor.

In figuur 1 hieronder zijn de door de gemeenten bij de start van de Green Deal ingebrachte vragen gecategoriseerd weergegeven.

Figuur 1: Ingediende kennisvragen door gemeenten

Wat zeggen gesprekspartners hierover?

- De beelden van gesprekspartners over de mate waarin bij hen vragen, knelpunten en *best practices* zijn opgehaald ten behoeve van de kennisdeling lopen uiteen.
 - Sommigen hebben vragen en behoeften proactief neergelegd bij de RVO, en zijn tevreden over de vraaggestuurde werkwijze. Zo zijn de bijeenkomsten over financiering en aanbesteden georganiseerd naar aanleiding van vragen vanuit verschillende gemeenten.
 - Anderen zijn ontevreden over de vraaggestuurde aanpak en geven aan dat zij door het Rijk (RVO) actiever benaderd hadden willen worden. Hier staat tegenover dat een deel van deze gesprekspartners ook aangeeft dat zij zelf een actievere rol hadden kunnen spelen bij het indienen van hun vragen en het ontsluiten van kennis.
- Of partijen tevreden zijn over de mate waarin hun kennisvragen en knelpunten tijdens de Green Deal zijn beantwoord, hangt in grote mate samen met de assertiviteit van gemeenten. Gemeenten die een vraag hebben gesteld aan RVO zijn positief over het antwoord en de snelheid

⁴ Alle partijen zijn wel altijd via email uitgenodigd om input aan te leveren voor de nieuwsbrief

waarmee vragen zijn opgepakt en beantwoord. Gemeenten die niet van deze loketfunctie gebruik hebben gemaakt (dus niet rechtstreeks een vraag hebben gesteld aan RVO), hebben zijn kritischer over de mate waarin de Green Deal hun vragen heeft beantwoord. Zij moesten het hebben van de generieke informatie en handvatten die zijn verspreid (bijvoorbeeld via de nieuwsbrief), en vonden daarin blijkbaar niet alle antwoorden op de vragen die bij hen spelen.

- Er zijn ook gesprekspartners die in de loop van de Green Deal het gevoel kregen voornamelijk te ‘brengen’ en weinig te kunnen ‘halen’. Met andere woorden; voor deze gemeenten leverde deelname aan de Green Deal niet op waar op gehoopt was. Voor deze gemeenten nam de motivatie om actief kennis en ervaringen te delen af.
- In reactie op de leerbehoeften die partijen bij de start van de Green Deal hebben geuit, is er tijdens de looptijd van de Green Deal een interactief platform opgericht. Dit forum is uitsluitend toegankelijk voor Green Deal partijen en partners. Gemeenten kunnen op het forum vragen stellen en met elkaar kennis uitwisselen. Gesprekspartners geven echter aan het platform niet of nauwelijks te hebben gebruikt. Gesprekspartners die een vraag hebben gesteld op het forum geven aan dat zij uiteindelijk op andere wijze antwoord hebben gevonden op hun vraag.

3.2. Genereren van input op condities

De Green Deal zegt hierover:

“Op basis van de ervaringen die in de wijkprocessen worden opgedaan kunnen condities voor de warmtetransitie worden aangepast;

Daarbij was de volgende inzet vanuit de Rijksoverheid voorzien:

- *“Knelpunten die opkomen in de lokale organisaties om te komen tot aardgasvrije wijken in de stuurgroep formuleren tot vraagstukken waarvoor actief een oplossing zal worden gezocht;*
- *Werken aan een helder verhaal over de warmtetransitie;*
- *De overige partijen op de hoogte houden van het proces, de voortgang en andere ontwikkelingen in de aanpassingen van de condities.”*

Wat zeggen gesprekspartners hierover?

- Er is op verschillende momenten input opgehaald bij gemeenten. Dit is gebeurd in de interviews met gemeenten. Echter, veel gesprekspartners hebben dit niet zo ervaren, en geven aan dat er bij hen niet op expliciete wijze input is opgehaald voor het aanpassen van condities.
- Een aantal gesprekspartners waardeert dat ze via RVO korte lijntjes hadden naar het Rijk. De meeste gesprekspartners benadrukken echter niet de indruk te hebben dat er op basis van de geïnventariseerde knelpunten binnen het Rijk acties zijn belegd en niet de indruk te hebben dat men voor de gemeenten aan de slag is gegaan. Daarin wordt met name terugkoppeling gemist vanuit het Rijk over of en hoe hun input is opgepakt.
- Vanuit de stuurgroep wordt bevestigd dat input in het begin van de Green Deal wel werd besproken, maar dat de aandacht hiervoor gaandeweg de looptijd van de Green Deal wegzakte.
 - Uit de verslagen van de stuurgroepbijeenkomsten valt niet af te leiden dat er op basis van de geïnventariseerde knelpunten acties zijn belegd en uitgevoerd binnen de ministeries. Leden van de stuurgroep merken hierover op dat bijna alle issues die boven kwamen in de Green Deal al elders (binnen of buiten de ministeries) opgepakt en belegd waren. Dit resulteerde erin dat de stuurgroep het voor zichzelf niet nodig en wenselijk achtte om specifieke acties op te pakken.
 - Ook constateert de stuurgroep dat het persoonlijke contact vanuit het Rijk met gemeenten niet structureel was belegd en geborgd. Het

contact dat er aanvankelijk was, was sterk gekoppeld aan één persoon binnen het ministerie van EZK. Na diens vertrek uit de Green Deal is het persoonlijke contact vanuit het Rijk (de ministeries) met gemeenten niet meer voortgezet.

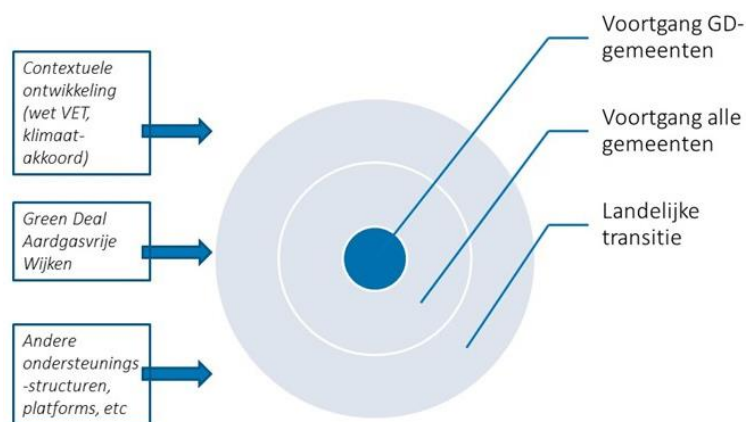
3.3. Waar halen partijen verder hun kennis vandaan?

Alle gesprekspartners hadden naast de Green Deal nog andere plekken of structuren waar zij kennis over de transitie naar aardgasvrij ophaalden. Genoemd zijn:

- (Bilaterale) Contacten met andere gemeenten
- Regionale en/of provinciale samenwerking
- Programmabureau Warmte Koude Zuid-Holland
- Kennis- en expertisecentra, zoals HIER Klimaatbureau, Platform31 en TNO
- Netbeheerders en energieleveranciers
- Smart Energy Cities
- De klimaattafels
- De Vereniging voor Nederlandse Gemeenten (VNG)

4. Wat zijn de resultaten?

Resultaten in de voortgang van aardgasvrije wijken zijn op verschillende niveaus zichtbaar. Naast de Green Deal-gemeenten zijn er natuurlijk ook nog tal van andere gemeenten die stappen maken richting aardgasvrij. En naast een transitie op gemeentelijk niveau, vindt er ook een transitie op landelijk niveau plaats. In deze evaluatie hebben we uitsluitend inzichten verzameld op het niveau van de Green Deal-gemeenten. Daarbij kan niet precies worden vastgesteld wat de bijdrage is geweest van de Green Deal, en wat de bijdrage is van contextuele ontwikkelingen, of vanuit andere ondersteuningsstructuren. We beschrijven daarom eerst de beelden van partijen over de landelijke voortgang (4.1), daarna de stappen die zij als gemeenten hebben gezet (4.2), en beschrijven vervolgens de meerwaarde die zij hebben ervaren van de Green Deal als instrument (4.3).

⁵ Zie: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2018/03/29/kamerbrief-over-gaswinning-groningen/>

4.1. Landelijke voortgang aardgasvrij?

Wat zeggen gesprekspartners hierover?

Als we kijken naar de landelijke voortgang van de aardgasvrijtransitie, merken gesprekspartners op dat het onderwerp en de noodzaak van aardgasvrij inmiddels is ingebed in de samenleving. Het urgentiegevoel rondom aardgasvrij is toegenomen, zo komt er beweging in wet- en regelgeving en is volgens verschillende gesprekspartners bij bewoners het besef toegenomen dat woningen richting aardgasvrij gaan. Tegelijkertijd zijn enkele gesprekspartners ook teleurgesteld dat het klimaatakkoord nog te weinig concrete plannen omvat, en er nog geen oplossingen bestaan voor de financiële barrières voor de overgang naar aardgasvrij.

Versnellende en vertragende contextuele ontwikkelingen hebben plaatsgevonden die de voortgang van de aardgasvrij hebben beïnvloed.

Gesprekspartners noemen de volgende versnellende ontwikkelingen:

- De aardbevingen in Groningen hebben bijgedragen aan bewustwording van de urgentie van aardgasvrij. Ook de reactie van minister Wiebes dat de gaswinning op zo kort mogelijke termijn moet worden beëindigd heeft een versnellend effect gehad.⁵
- Door het van kracht worden van de wet Voortgang Energietransitie (Wet VET) en amendement Jetten c.s (waarbij de aansluitplicht op aardgas is komen te vervallen) kunnen nieuwbouwwijken zonder aardgasaansluiting worden gebouwd.⁶ Ook heeft deze nieuwe wetgeving geleid tot hogere bewustwording en urgentiegevoel bij bewoners.
- De totstandkoming van de hoofdlijnen van het Klimaatakkoord heeft de aardgasvrijtransitie versneld, omdat het de aandacht en bewustwording voor aardgasvrij heeft verhoogd. Ook geven gesprekspartners aan de

⁶ Zie: <https://www.eerstekamer.nl/nieuws/20180403/wetsvoorstel voortgang>.

- overtuiging te hebben dat afspraken worden gemaakt (zoals het financieringsvraagstuk) welke in de toekomst barrières zullen wegnemen.
- Regionale energiestrategieën hebben ertoe geleid dat gemeenten ambities, doelen en beoogde resultaten hebben geformuleerd op het gebied van aardgasvrije woningen.
 - Ook middels regionale energieakkoorden en andere regionale structuren en overleggrema hebben gemeenten zich gecommitteerd aan afspraken rondom aardgasvrij.⁷ Ook komt er uit deze regionale akkoorden soms financiering vrij, wat het handelingsperspectief van gemeenten vergroot.
 - De aanwezigheid van energiecoöperaties heeft voor enkele gemeenten een versnellend effect voor de transitie naar aardgasvrij, omdat hiermee bewustwording en draagvlak wordt gegenereerd.
 - De mediacampagne 'Van Gas Los' heeft geleid tot grotere bewustwording van en kennis over aardgasvrij.⁸
 - Tot slot hebben extreme weersomstandigheden (zoals droogte en heftige regenval) geleid tot een hoger urgentiegevoel bij bewoners.

De volgende ontwikkelingen worden als vertragend ervaren door gesprekspartners:

- De landelijke verkiezingen in maart 2017 en daarop volgende kabinetsformatie hebben een tijdelijk politiek vacuüm gecreëerd, waardoor vanuit de Rijksoverheid weinig gecommuniceerd en besloten is over nieuwe wet- en regelgeving.
- Onduidelijke communicatie, visiewijzigingen en (uitstel van) beleidswijzigingen vanuit de Rijksoverheid hebben vertragende effecten gehad op de ontwikkeling rondom aardgasvrij. Genoemde voorbeelden zijn:

- Wisselende signalen vanuit het ministerie van EZK over het gebruik van waterstof als alternatief voor gas.
- Uitstel van de inwerkingtreding van de omgevingswet.
- Brief aan gemeenten over proeftuinen aardgasvrije wijken van april 2018. Voor gemeenten die een aanvraag hebben gedaan geldt dat het schrijven van de aanvraag veel tijd heeft gevraagd. Nu de proeftuinen zijn gehonoreerd mag natuurlijk verwacht worden dat dit onder de deelnemers aan de proeftuin voor een extra boost in de voortgang zal zorgen. Daartegenover staat dat er ook gemeenten zijn die niet hebben aangevraagd, en zeggen dat ze nu eerst de ervaringen en lessen uit de proeftuinen willen afwachten.
- Ook heeft het klimaatakkoord tot noch toe weinig concrete oplossingen geboden en ervaren gesprekspartners het akkoord eerder vertragend dan versnellend. Genoemde vertragende voorbeelden zijn:
 - De stijging van de gasprijs, waarover in het klimaatakkoord wordt gesproken, is tot nu toe minder hard dan waarop werd gehoopt.
 - Afspraken over alternatieve financieringsvormen, zoals gebouwgebonden financiering, zijn nog niet gemaakt.

4.2. Voortgang bij green deal-gemeenten

Wat zeggen gesprekspartners hierover?

Gemeenten hebben de volgende stappen gemaakt:

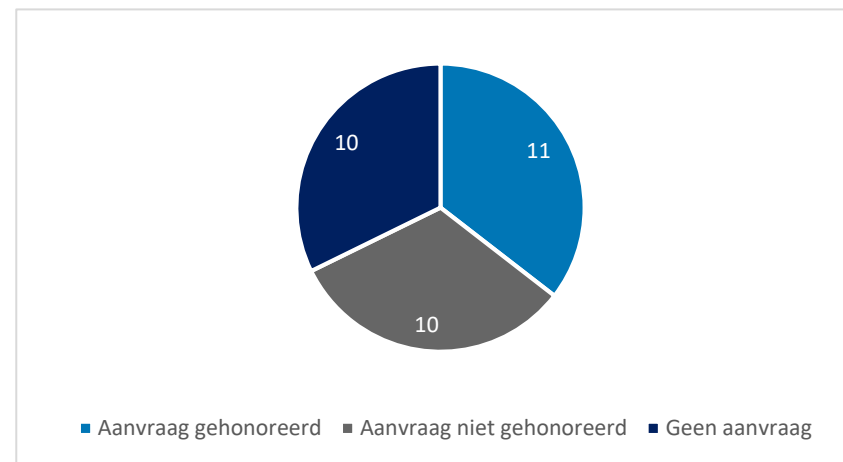
- Concrete stappen in de analyse en planvorming:

⁷ Voorbeelden van regionale energieakkoorden zijn het Zeeuws Energieakkoord, het Gelders Energieakkoord en de Flevolandse energieagenda.

⁸ Zie: <https://www.duurzaamnieuws.nl/70-partijen-starten-campagne-van-gas-los/>.

- o Gemeenten hebben stappen gemaakt in het opstellen van warmtevisies, warmteplannen, en scenario's (agenda's, routekaarten, scenario's, kansenkaarten, technische scenario's).
- Concrete stappen in burgerparticipatie;
 - o Huisbezoeken en informatieavonden;
 - o Folders, stappenplannen, websites, loketten, beurzen;
 - o Campagnes; Een Aardgasvrij-bus, podcasts over aardgasvrij;
 - o Bewustwording door modelwoning, *augmented reality app*;
 - o In gesprek over eigen voorstellen van bewoners.
- Concrete stappen rond de financiering;
 - o Gemeenten hebben *business cases* laten maken van warmte-alternatieven;
 - o Marktverkenning voor aanleg en exploitatie van een warmtenet;
 - o Subsidies voor burgers;
 - o Een woonabonnement.
- Op het gebied van samenwerking:
 - o Stakeholders identificeren en met hen in gesprek gaan (aantal tafel met vve's, netwerkbedrijven, woningcorporaties, energie coöperaties, etc.)
 - o De samenwerking aangaan: er zijn intentieverklaringen, convenanten, City Deals en Green Deals ondertekend.
- Tot slot: In totaal hebben 21 Green Deal gemeenten een proeftuin-aanvraag gedaan, waarvan 11 aanvragen zijn gehonoreerd (zie figuur 2). Hiernaast zijn ook de aanvragen van drie partner gemeenten gehonoreerd. Dit is een belangrijke indicatie van de voortgang bij gemeenten; het zegt iets over waar ze nu staan en de motivatie bij gemeenten om verdere stappen te zetten.
 - o Gemeenten die geen proeftuin-aanvraag hebben ingediend, noemen hiervoor als redenen: "niet haalbaar, de proeftuin komt voor ons te vroeg, we kunnen nog niet aan de criteria voldoen", "we hebben niet voldoende capaciteit om aan zo'n project nu uitvoering te gaan geven", "we hadden de indruk dat dit vooral voor de grote steden

bedoeld was", "we willen graag eerst kunnen leren van beproefde oplossingen en geleerde lessen van proeftuin-gemeenten", "onhaalbaar om in twee maanden een aanvraag te schrijven".

Figuur 2: Ingediende kennisvragen door gemeenten

4.3. Bijdrage Green Deal aan voortgang

Welke rol heeft de Green Deal voor gemeenten gespeeld in de versnelling van aardgasvrije wijken? We maken hierbij onderscheid tussen wat de Green Deal volgens partijen wel heeft opgeleverd, en wat partijen hadden gehoopt maar wat niet is gerealiseerd.

Wat heeft de Green Deal volgens gesprekspartners wel opgeleverd?

- De Green Deal heeft bijgedragen aan het onderlinge contact

- De Green Deal heeft bijgedragen aan onderlinge kennis uitwisseling tussen gemeenten, doordat gemeenten elkaar makkelijk(er) konden ontmoeten.
- Persoonlijk contact tussen het ministerie van EZK en gemeenten werd (in de beginfase van de Green Deal) door verschillende partijen als laagdrempelig ervaren.
- Er is meer inzicht in de problemen en uitdagingen van de transitie naar aardgasvrij.
 - Er is meer inzicht in de kennisvragen van gemeenten en de vraag ‘wat hebben gemeenten nodig?’ Mogelijk hebben deze inzichten de komst van de Wet VET versneld.
- De Green Deal had een label-functie.
 - Dit droeg bij aan een gevoel van geborgenheid en steun in de rug, doordat de gemeente kon laten zien dat het beleid rondom aardagsvrije wijken landelijk werd gedragen. Gemeenten ervoeren daardoor meer draagvlak bij bewoners en het versterkte gemeenten in het idee dat wat zij doen breed ondersteund wordt.
 - Het ondertekenen van de Green Deal werkte als drukmiddel richting de Raad; ‘we hebben ondertekend dus we moeten er nu iets mee’.
 - Regionale samenwerking werd door de Green Deal versterkt en/of versneld. Het ondertekenen van de Green Deal gaf aan lokale stakeholders (woningcorporaties, netbeheerders, etc.) het signaal af dat de gemeente het beleid voor aardagsvrije wijken serieus neemt. Dit vergrootte het urgentiegevoel bij stakeholders en daarmee konden gemeenten makkelijker met hen aan tafel.
 - In de pers werden gemeenten regelmatig als Green Deal-gemeente aangehaald.

Wat heeft de Green Deal volgens gesprekspartners niet opgeleverd?

- Eenduidige antwoorden op vragen en knelpunten.
 - Verschillende gemeenten geven aan dat zij hadden gehoopt bij de bijeenkomsten concrete antwoorden te krijgen op hun vragen en

knelpunten. De praktijk was echter dat er vaak (nog) geen eenduidig antwoord bestond.

- Concrete handvatten.
 - Ook hadden gemeenten gehoopt op meer concrete handvatten. Hoe maak ik een warmtevisie? Wat moet daar in staan? Hoe maak ik de uiteindelijke keuze voor een warmtealternatief in een bepaalde wijk? Een ander voorbeeld is de marktverkenning voor de aanleg en exploitatie van een warmtenet. Gemeenten zouden graag aan de hand genomen willen worden op basis van eerdere ervaringen: hoe voer je zo’n marktverkenning uit? Kunnen geïnteresseerde gemeenten gezamenlijk begeleid worden in het uitvoeren ervan?
- Aanpassing in de condities.
 - De door gesprekspartners geïnterpreteerde belofte van de Green Deal dat het Rijk ‘regels zou veranderen die nu in de weg zitten’ is onvoldoende ingelost. Ondanks dat in de Green Deal niet is toegezegd dat het Rijk de condities binnen de looptijd zou gaan aanpassen, is deze verwachting en hoop bij partijen wel ontstaan. Er is volgens gesprekspartners behalve het ‘afschaffen aansluitplicht’ echter op geen enkel punt duidelijkheid van het Rijk gekomen. Gemeenten willen duidelijkheid over 1) de benodigde stapsgewijze stijging van de gasprijs, 2) de ambitie (het ‘verhaal’) van het Rijk, 3) (gebouwgebonden) financiering en 4) aanwijsbevoegdheid voor gemeenten.
 - Gemeenten kregen niet de experimenteeruimte waar op was gehoopt. Dit geldt met name voor de koplopers. Zij zijn al ver als het gaat om het vergaren van kennis en voor hen was deelname aan de Green Deal dus vooral een kwestie van kennis brengen en niet zozeer kennis halen. Deze gemeenten hadden gehoopt dat zij in ruil voor het delen van hun kennis experimenteeruimte zouden krijgen, waarmee zij weer nieuwe kennis en ervaring kunnen gaan opdoen.
- Bondgenootschap met het Rijk.

- Hoewel het persoonlijke contact tussen het Rijk en gemeenten (op het begin) veelal als laagdrempelig werd ervaren, hadden veel gemeenten gehoopt een sterker partnerschap met het Rijk te voelen.
- Veel gemeenten benadrukken een meer open en proactieve communicatie vanuit het Rijk gemist te hebben. Met welke knelpunten zijn de ministeries aan de slag? Hoe verloopt dat? Wat is lastig? Wat kunnen we verwachten? Veel gemeenten hebben hierover persoonlijke terugkoppeling vanuit het Rijk (bijvoorbeeld tijdens de bijeenkomsten) gemist.
- Zichtbaarheid van de Green Deal.
 - Verschillende gesprekspartners hebben opgemerkt dat zij hadden gehoopt dat het Rijk tijdens de Green Deal voor meer *exposure* zou zorgen, om daarmee burgers en stakeholders beter te kunnen motiveren.
- Tot slot is door een groot aantal gesprekspartners benoemd dat het teleurstellend is dat het in de Green Deal aangekondigde Expertisecentrum Warmte nog niet is gerealiseerd.
 - Op dit moment is het kennisaanbod erg versnipperd en is het voor gemeenten lastig en tijdrovend om te achterhalen waar zij aan kennis en antwoorden op hun vragen kunnen komen.

4.4. Conclusies

In deze paragraaf formuleren we conclusies over de effectiviteit van de Green Deal Aardgasvrije Wijken. In hoeverre is de Green Deal Aardgasvrije Wijken effectief geweest in 1) het versnellen van de voortgang van aardgasvrije wijken,

2) het genereren van input op de condities en 3) het delen van kennis?⁹ Wat werkte hierin goed, en wat kon beter?

Kijkend naar alle opvattingen ten aanzien van de opzet en de resultaten van de Green Deal concluderen wij dat de effectiviteit vanuit twee perspectieven kan worden beoordeeld:

- **Uitzoomen:** we bekijken de bijdrage van de Green Deal als één van de eerste stappen in een complexe transitie waar 30 jaar voor is uitgetrokken.
- **Inzoomen:** we kijken naar hoe de Green Deal als instrument is ingezet. In hoeverre is het instrument zo effectief als mogelijk benut?

4.4.1. Uitzoomen

Conclusie: de Green Deal heeft een effectieve bijdrage geleverd aan het creëren van bewustzijn, urgentie en inzicht bij gemeenten en lokale stakeholders in de uitdagingen van een complex en lange termijn transitieproces.

- Het is niet voor niets dat we als samenleving meer dan 30 jaar uittrekken voor de energietransitie. Dat zegt iets over de complexiteit. In dat tijdspad is een Green Deal, met een looptijd van 1,5 jaar een heel klein stapje aan het begin van de transitie. In het oordeel over de concrete resultaten van de Green Deal is het belangrijk daar oog voor te hebben.
- De Green Deal kan beschouwd worden als een ‘strategische verbintenis’ en als ‘label’. Een impliciet doel was om een beweging op gang te brengen, om gezamenlijkheid en urgentie te creëren. Daarin is de Green Deal

⁹ Genoemde punten zijn de doelen zoals benoemd in Artikel 1 van de Green Deal Aardgasvrije Wijken. Zie: <https://www.greendeals.nl/sites/default/files/downloads/GD212-dealtekst-Aardgasvrije-Wijken.pdf>

effectief geweest. Gemeenten hebben met hun deelname een zekere steun in de rug ervaren, doordat de gemeenten konden laten zien dat het beleid rondom aardgasvrije wijken landelijk werd gedragen. Dit gaf vertrouwen in het benaderen van stakeholders, burgers en de Raad; 'wat wij als gemeente doen wordt breed ondersteund en wij zijn hierin niet alleen'.

- De Green Deal kan ook worden beschouwd als een bewustwordingsprogramma met als doel om een transitie in het denken over aardgasvrij te realiseren. Voor 2017 was de vraag *of* we van het aardgas af gaan, nu is alleen nog de vraag *hoe* we van het aardgas af gaan. De Green Deal heeft een bijdrage geleverd aan deze transitie.
- Het is en was niet reëel om te verwachten dat de benodigde condities zouden worden aangepast binnen de looptijd van de Green Deal. Dergelijke politieke en wetgevingstrajecten kosten veel tijd. Ook is er (op dit moment nog) niet één waarheid, niet één oplossing en niet één antwoord. Daarvoor is er meer kennis en ervaring nodig. De Green Deal heeft een bijdrage geleverd aan dit inzicht. Tegelijkertijd had de Green Deal, juist gegeven de complexiteit van de opgave, meer kunnen betekenen wanneer deelnemende gemeenten experimenteeruimte hadden gekregen van de Rijksoverheid. Met name vergevorderde gemeenten ervaren barrières (met name in wet- en regelgeving) die de realisatie van de eerste aardgasvrije wijk nog steeds in de weg staan. Mogelijk had de Green Deal, wanneer er experimenteeruimte was geboden, meer inzicht in en oplossingen voor deze barrières kunnen opleveren en daarmee een grotere bijdrage kunnen leveren in kennisontwikkeling.

4.4.2. Inzoomen

Conclusie: als het gaat om kennisdeling concluderen we dat de Green Deal voor een deel van de gemeenten effectief is geweest, en voor een ander deel

onvoldoende heeft opgeleverd waar op was gehoopt. Dit hangt sterk samen met de transitiefase waarin een gemeente zich bevindt (komt men kennis halen, of vooral brengen?) en de assertiviteit van gemeenten. We concluderen dat er meer uit de Green Deal te halen was geweest als het Rijk de deelnemende gemeenten meer proactief had betrokken en nog meer op zoek was gegaan naar leervormen die aansluiten bij de vragen en leerbehoeften. Ook had het Rijk zich meer als bondgenoot kunnen opstellen, door (in gesprek met gemeenten) te laten zien op welke manier het Rijk voor hen bezig is.

- De Green Deal is effectief geweest in het ontsluiten van kennis en ervaringen via de nieuwsbrief en in bijeenkomsten op een aantal algemene, gemeenschappelijke onderwerpen, zoals financiering en aanbesteding. Tegelijkertijd werd door veel partijen met name het onderlinge contact tussen gemeenten gewaardeerd, en hadden gemeenten behoefte aan meer maatwerk-kennisdeling. Maatwerk door vooral van elkaar te leren, en door kennis te delen over specifiekere vragen, met gemeenten dezelfde vraag hebben en in een zelfde fase zijn. Daarbij merken we wel op dat het lastig is om een leervorm te vinden die aansluit bij ieders behoeften; de wensen van gemeenten lopen namelijk uiteen. Dat neemt niet weg dat er gedurende de looptijd van de Green Deal nog meer gezocht had kunnen worden naar vormen die aansluiten bij de breed gedeelde wensen, zoals kleinere leervormen, rond specifieke thema's met 'gelijke' gemeenten (gelijk in tempo en type vraagstuk).
- Gemeenten hadden op meer concrete antwoorden en handvatten gehoopt. Die eenduidige antwoorden zijn er (nog) niet, maar wel had er meer aandacht uit kunnen gaan naar het aanreiken van concrete *tools* en stappenplannen. Het in de Green Deal toegezegde Expertisecentrum Warmte had hierin een rol kunnen spelen. Dit expertisecentrum is tot teleurstelling van gemeenten echter nog niet gerealiseerd.
- We concluderen dat gemeenten graag meer *exposure* vanuit de Green Deal hadden gezien; meer zichtbaarheid van de partijen in de media, meer

aandacht voor het belang van de Green Deal en de aardgasvrijtransitie.

Best practices van gemeenten die via de nieuwsbrief uitsluitend met andere partijen werden gedeeld, hadden via andere kanalen ook gedeeld kunnen worden.

- Een deel van de gemeenten is tevreden over de wijze waarop hun individuele vragen door RVO zijn beantwoord. Een ander deel heeft echter het gevoel heeft dat hun knelpunten niet actief zijn opgehaald en opgepakt. Daarin hadden zij zelf, als Green Deal-ondertekenaar, een actievere houding kunnen en moeten innemen. Vanuit de centrale rol had het Rijk (en RVO) in onze ogen echter een meer proactieve rol kunnen vervullen in het benaderen, uitnodigen en bezoeken van alle deelnemende gemeenten om hun input en vragen in te dienen.
- Voor de knelpunten die wel bekend zijn, geldt dat veel gemeenten teleurgesteld zijn in de wijze waarop het Rijk met hen in gesprek is getreden over deze knelpunten. Ondanks dat het niet reëel was te verwachten dat condities al tijdens de looptijd van de Green Deal zouden worden aangepast, concluderen wij dat de communicatie hierover van het Rijk richting gemeenten beter kon. Gemeenten hebben in het Rijk een bondgenoot gemist. Uit een eerdere evaluatie van de Green Deal aanpak bleek dat de kracht van de Green Deal ligt besloten in het hebben van een bondgenoot bij het Rijk.¹⁰ De ervaren effectiviteit van een Green Deal aanpak bleek sterk te worden bepaald door de mate waarin die bondgenoot daadwerkelijk aan de slag gaat, een update geeft over de voortgang; hier staan we, wat is lastig, wat lukt niet, wat kun je verwachten?

¹⁰ Van Mil, Gooskens, van Schelven en Stutie (2013) *Externe Audit Green Deal Aanpak*. Zie: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2013/11/15/externe-audit-green-deal-aanpak>

5. Input voor toekomst

In dit hoofdstuk kijken we vooruit. Welke inhoudelijke vragen blijven er voor gemeenten over? En, in welke vorm willen gemeenten hierover kennis opdoen en van elkaar leren? De antwoorden op deze vragen kunnen gebruikt worden als input voor de inrichting van het kennis- en leerprogramma binnen het Programma Aardgasvrije Wijken van het ministerie van BZK.

5.1. Inhoud; welke vragen blijven nog over?

Hierna geven we een overzicht van de door gemeenten genoemde vragen en knelpunten.

- Wet- en regelgeving;
 - Gemeenten hebben geen mandaat geen sturende wet- en regelgeving om de aardgasvrijtransitie te kunnen afdwingen; wanneer krijgen we (aanwijs)bevoegdheden? En hoe komt dat er precies uit te zien?
 - Wij hebben een stijgende gasprijs nodig om de transitie aantrekkelijk te maken voor burgers; wanneer krijgen wij duidelijkheid over de stappen waarin de gasprijs komende jaren gaat stijgen?
 - Het verhaal richting inwoners is nog lastig; wanneer is het nou echt klaar met aardgas en moet je ervan af? Wat is de ambitie van het Rijk richting de samenleving en welk verhaal kunnen we vanuit het Rijk vertellen?
 - Gebouwgebonden financiering blijft een drempel voor de betaalbaarheid van de aardgasvrijtransitie, kan het Rijk die wegnemen?
 - Wanneer krijgen we experimenteeruimte? Hoe komt die eruit te zien?
- Financiering;
 - Welke financieringsmogelijkheden zijn er?
 - Wat als er geen marktwerking voor warmtenet blijkt te zijn
 - Hoe gaan we de kosten en baten van de aardgasvrijtransitie (op een maatschappelijk verantwoorde wijze) verdelen? Hoe gaan we de transitie realiseren zonder burgers op kosten te jagen?
- Burgerparticipatie;
 - Huisbezoeken werken, maar kosten op grote schaal te veel capaciteit; hoe kunnen we de persoonlijke benadering voortzetten als we gaan opschalen?
 - Hoe communiceer je als gemeente met een wijk waar weinig draagvlak is voor aardgasvrij?
 - Hoe kunnen we de burger beter ontzorgen wanneer hij van het aardgas af wil gaan (in plaats van dat iedere burger dit zelf moet regelen via mijnaansluitingenmijnaansluitingen.nl)?
- Rollen, verantwoordelijkheden en organisatie;
 - De rolverdeling en bevoegdheden van de gemeente en andere stakeholders (netbeheerders, woningcorporaties, etc.) in deze opgave zijn onduidelijk en we zouden graag meer duidelijkheid hierover ontvangen vanuit het Rijk.
 - Wie levert de warmte? Wie legt de infrastructuur? Wie is daarvoor verantwoordelijk? Wat is je speelveld en wat voor bevoegdheden heeft de gemeente in deze keten?
 - Veel gemeenten hebben nog niet voldoende/weinig capaciteit (fte) beschikbaar voor aardgasvrij. Hoe moeten we hiermee omgaan?
 - Zijn er concrete handvaten, voorbeeld en ervaringen of aandachtspunten met betrekking tot de processtappen in de aardgasvrijtransitie?
 - Wat zijn stappen die wij de komende jaren kunnen nemen zonder hier later spijt van te krijgen?
- Techniek
 - Hoe kunnen we aardwarmte opslaan?

- Is er een manier waarop je kunt zorgen dat mensen individuele keuzes kunnen maken, ook als de voorkeursvariant een collectief systeem is?

5.2. Vorm; hoe willen gemeenten leren?

We hebben gemeenten gevraagd op welke manier zij in de toekomst zouden willen leren en kennis en ervaring delen. Hierna geven we een overzicht van de behoeften die door de Green Deal-partijen zijn uitgesproken.

- Gemeenten hebben behoefte aan één plaats waar zij terecht kunnen met hun vraag.
 - Gemeenten willen een plek waar ze tools en handreikingen kunnen krijgen voor bijvoorbeeld het maken van een warmteplan of om tot een integraal afwegingskader te komen.
 - Gemeenten willen graag dat het toegezegde Expertisecentrum Warmte er snel komt. Daarbij wordt tegelijk ook benadrukt dat versnippering moet worden voorkomen, en er niet een lappendeken aan kenniscentra ontstaat. Als oplossing wordt gedacht aan een loketfunctie, waarbij er één centrale plek/loket is voor alle vragen, van waaruit doorverwezen kan worden naar specialistische kennis. Die specialistische kennis zou dan wel per thema gebundeld moeten worden, zodat helder is waar je moet zijn voor welk onderwerp. Eén plek met kennis over bijvoorbeeld financiering, één voor modellen en techniek, één voor draagvlak en burgerparticipatie, etc. Als kennishouders van specialistische kennis worden dan bij voorkeur bestaande instanties/overheden aangewezen, om versnippering en dubbel werk te voorkomen.
 - Makelaar van kennis; er is behoefte aan iemand die vragen, antwoorden en gemeenten met elkaar verbindt. Zo'n rol zou goed bij het hiervoor genoemde centrale loket passen.
- Van elkaar leren, en met gelijksoortige gemeenten leren.
 - Meer leren van praktijkervaringen. Gesprekspartners geven aan dat zij, meer in het algemeen, na een fase met een groot aanbod aan algemene kennisdeling via presentaties tijdens congressen, behoefte hebben aan leren van concrete praktijkervaring, en leren van elkaar.
 - Gemeenten komen graag met elkaar in contact. Enerzijds om te leren van gemeenten met gelijksoortige vragen en uitdagingen, en anderzijds om van verder gevorderde gemeenten te leren, die ofwel beproefde oplossingen hebben, ofwel lessons learned over wat niet werkt.
 - Meer regionale bijeenkomsten tussen gemeenten (ook met het oog op reistijd).
- In relatie tot het Rijk geven gemeenten aan behoefte te hebben aan meer direct contact.
 - Gemeenten willen graag een contactpersoon bij het Rijk, en willen daar proactief door benaderd worden.
 - Aanwezigheid van sleutelfiguren vanuit het Rijk bij bijeenkomsten draagt bij aan motivatie en onderling begrip.
 - Meer aandacht vanuit het Rijk voor gemeenten buiten de randstad.
- Capaciteitsondersteuning bij gemeenten (procesgeld nodig).
 - Een groot aantal gemeenten wil capaciteitsondersteuning (procesgeld) ontvangen vanuit het Rijk; er is vaak al beperkt capaciteit om de aardgasvrijtransitie binnen de gemeente adequaat op gang te brengen, laat staan om regelmatig met elkaar kennis te delen.

Bijlage 1: Gesprekspartners

Rol in Green Deal	Organisatie
Stuurgroep	IPO
	Ministerie van BZK
	Ministerie van EZK
	Ministerie van IenM
	Netbeheer Nederland
	RVO
	VNG
Partners ¹¹	EnergieNederland
	Gemeente Breda
	Gemeente Eindhoven
	Gemeente Tilburg
	Klimaatverbond
	Programmabureau Warmte Koude Zuid-Holland

	Stichting HIER Klimaatbureau
Partijen	Alliander
	Enduris
	Enexis Holding NV
	Gemeente Alkmaar
	Gemeente Almere
	Gemeente Amsterdam
	Gemeente Barendrecht
	Gemeente Boxtel
	Gemeente Culemborg
	Gemeente Delft
	Gemeente Den Haag
	Gemeente Groningen
	Gemeente Haarlem
	Gemeente Leeuwarden
	Gemeente Leiden
	Gemeente Leidschendam-Voorburg
Gemeente Maastricht	
Gemeente Meppel	

¹¹ Van alle Partners hebben we een kleine selectie van gemeenten en (kennis)instellingen gesproken.

	Gemeente Middelburg
	Gemeente Nijmegen
	Gemeente Noordoostpolder
	Gemeente Purmerend
	Gemeente Rotterdam
	Gemeente Schiedam
	Gemeente Utrecht
	Gemeente Veere
	Gemeente Veldhoven
	Gemeente Wageningen
	Gemeente Westland
	Gemeente Winsum
	Gemeente Zaanstad
	Gemeente Zoetermeer
	Stedin

KWINK groep BV

Nassaulaan 1

2514 JS Den Haag

KvK 27305295

BTW-nummer: NL818562699B01

IBAN: NL41 RABO 0134 7771 31

Contactpersoon: Annelies Dijkzeul

adijkzeul@kwinkgroep.nl

06 3449 2009

KWINK
GROEP

KWINK
GROEP